

13. De Romeinse bewoning van het Westland

Roman Settlements in the Westland

door/by Ir W. J. van Liere

Overdruk uit: Gedenkboek A. E. van Giffen:

Een kwart eeuw Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland

Betrekkelijk weinig is er geschreven over de toestand, waarin het Westland en zijn bewoners zich bevonden ten tijde van het verblijf der Romeinen in deze streken.

Vermaard zijn de opgravingen van Reuvens te Arensburg bij Voorburg (1), waar later Holwerda eveneens onderzoekingen heeft verricht, en verder te Ockenburgh (2) en Naaldwijk (3), beide laatste nogal moeilijk te ontwarren inheemse nederzettingen uit verschillende perioden. Naderhand heeft Pabon nog gewezen op bewoningsresten en wegeaanleg in het oude duinlandschap vanaf de Waalsdorpervlakte tot bij Monster (4). Alles wat verder over archaeologie van Delfland geschreven is, berust op gegevens uit de geschriften der Ouden en spaarzame, toevallige vondsten — b.v. de bekende mijlpaal uit de omgeving van Naaldwijk (5), waarvan overigens de juiste vindplaats niet vast staat —, waarmee, wij mogen wel zeggen, gewoekerd is.

Alle bovengenoemde vindplaatsen liggen echter op de zogenaamde Oude Duinen, terwijl de algemene opvatting is, dat het Westland buiten deze duinenrijen, waarvan in het onderstaande slechts sprake zal zijn, gedurende de Romeinse tijd tengevolge van overstromingen wel onbewoond zal zijn geweest. Een tegenovergestelde opvatting vindt men in een oude publicatie van Buddingh (6). Hoewel een niet onaanzienlijk gedeelte van dit aardige boekje uit de lucht gegrepen zal zijn — iets, wat voor de tijd, waarin het boek geschreven werd, overigens in het geheel geen zeldzaamheid betekent — lijdt het geen twijfel of Buddingh heeft destijds inderdaad in het Westland enige „Bataafse woonplaatsen” gezien.

Bij de bodemkartering van het Westland, uitgevoerd vooral met betrekking tot de tuinbouw, is het gehele gebied tamelijk nauwkeurig „bodemkundig” afgezocht en wel tot een diepte van 1 à 2 meter beneden maaiveld. Waar iedere bewoning, hoe aanzienlijk ook, sporen in de bodem achterlaat, welke de eeuwen zelfs niet uitwissen kunnen, is het duidelijk, dat gedurende het onderzoek aan zeer weinig woonplekken de kans geboden werd te ontsnappen aan de aandacht der karteerders.

Verspreid door het gehele Westland, ongerekend dus het oude duinlandschap, werden tot nu toe een dertigtal plaatsen ontdekt van inheemse bewoning uit de Romeinse tijd, tezamen een oppervlakte innemend van vele tientallen hectaren. Meestal hebben deze plaatsen het karakter van eenvoudige inheemse dorpen, waarbij soms uit de aardewerkvondsten echter nog wel een groot verschil in welvaart op te maken is.

Meer in het binnenland liggen de scherven aan de oppervlakte (Loosduinen, Delft, Schipluiden, 't Woudt), doch in het centrum van het Westland (Naaldwijk, Poeldijk, Honselersdijk, De Lier, ook Maasland) ligt het „bewoningsvlak” geconserveerd onder een klei- (of zand-) laag, variërend ter dikte van $\frac{1}{2}$ à $1\frac{1}{2}$ meter, welke naar het binnenland toe geleidelijk uitwigt, dus in dikte afneemt. De overdekkende klei- en zandlaag is een jongere afzetting. In dit gebied zijn de oudheden aan de oppervlakte dus niet te herkennen, behalve op plaatsen, waar de sloten de woonlagen afsnijden. Bij het schoonmaken der sloten worden dan met de slootmodder dikwijls onaanzienlijke scherfjes en bewoningsresten aan de oppervlakte gedeponerd, welke bij enige oplettendheid gemakkelijk te herkennen zijn.

Dit „oude bewoningsvlak”, zoals het in de wandeling genoemd wordt, is op zeer veel plaatsen in het Westland terug te vinden en geeft aanleiding tot interessante bodemkundige beschouwingen. Wij kunnen zeggen, dat de kennis van de archaeologie in het Westland onmisbaar is geweest voor de verklaring van sommige voor de praktijk van land- en tuinbouw zeer belangrijke bodemkundige verschijnselen. Vanzelfsprekend is de oude oppervlakte slechts ter plaatse van de vroegere bewoning verzaaid met standsporen en scherven.

De ouderdom van het inheemse en Romeinse aardewerk loopt door tot omstreeks het midden van de derde eeuw¹⁾. Wij moeten dus aannemen, dat na die tijd het land grotendeels overstromd is, hetgeen goed overeenkomt met waarnemingen op andere plaatsen.

Hoewel de overstromingen een ramp voor de zeer dicht bevolkte streek geweest zullen zijn, moet men zich niet voorstellen, dat het land naderhand volkomen ontoegankelijk is geweest. Er zijn een paar plaatsen gevonden, weliswaar meer in het binnenland, namelijk tussen Delft en 't Woudt, waar de bewoning uit de Romeinse tijd misschien voortgezet is tot in de Middeleeuwen. De overstromingen zijn vrijwel plotseling ingezet, terwijl naderhand op plaatsen, waar zoutgehalte van het overstromingswater rietgroei toeliet, het landschap meer het karakter had van een met riet begroeid „gors”, zoals uit het bodemprofiel is af te leiden.

Zeer merkwaardig is het feit, dat geen der woonplekken op een kunstmatig opgeworpen verhoging ligt, doch slechts aan de oever van (toentertijd reeds verlande) vloedkreken. Dat wil dus zeggen, dat het land volkomen veilig was voor overstromingen, hetgeen slechts verklaard kan worden uit een andere stand van de zeespiegel, waarbij het verschil met heden zeer goed overeenkomt met hetgeen Prof. van Giffen gevonden heeft bij zijn terpenonderzoek (7). Tevens moeten wij echter bedenken, dat de kustlijn en de vorm der zeegaten anders waren dan b.v. in de Middeleeuwen.

De woonplekken uit de Romeinse tijd houden nergens verband met de tegenwoordige wegen, waterlopen of perceelgrenzen.

---

¹⁾ Datering door Prof. Dr A. E. van Giffen.

In de vroege Middeleeuwen was het inmiddels met bos begroeide gebied zover verland, dat het wederom behoorlijk bewoonbaar werd, hoewel de vroegste bewoning gedwongen was zich te beperken tot kleine terpjes. Deze terpjes komen op een tweetal plaatsen in het Westland nogal veelvuldig voor en het is waarschijnlijk, dat zij in verband gebracht moeten worden met een geheel afwijkende vorm van percelering, welke eveneens bij deze plaatsen voorkomt.

De bedijkingen, eerst in bescheiden omvang, doch naderhand op grote schaal uitgevoerd, hebben reeds vroeg de stelselmatige ontginning van het gehele gebied mogelijk gemaakt, waardoor het landschap vrijwel zijn huidige karakter verkreeg, behalve de sterke inversie, welke uit nog latere tijd dateert en ook natuurlijk wat betreft het tegenwoordige bodemgebruik ten aanzien van de tuinbouw.

Niet onvermeld mag blijven een bekend onderzoek van Dr A. A. Beekman over de Fossa Corbulonis (8). Inderdaad zijn bij het door Beekman voorgestelde tracé vele oudheden gevonden, hetgeen echter op zichzelf nog geen bewijs voor het bestaan van de fossa op deze plaats is. Binnenkort zal hierop nader worden teruggekomen.

Uit de ligging der woonplekken is wel het bestaan van meer dan één (Romeinse) weg in deze streken aannemelijk te maken.

Summary.

Until recently the opinion prevailed that there were no settlements in the Westland during the Roman era. The area presumably was covered with water. The soil survey brought to light some thirty old settlements. In the centre of the Westland they are covered by a four-foot layer of sand and clay, which towards the east gradually decreases in thickness. In the east of the Westland we find them on the surface. The youngest pot-sherds found were dated about the middle of the Third Century. At that time the country apparently was flooded and from then on gradually silted up again. Reclamation of the area started in the early Middle Ages, when the first settlers were forced to erect their dwellings on mounds. Later on the whole area was systematically reclaimed by the building of dikes. This has been the decisive influence in the shaping of the present landscape.

LITERATUUR

- 1 *Holwerda, J. H.* (1923): Arentsburg, Een Romeinsch militair vlootstation bij Voorburg, Leiden, pp. 165.
- 2 *Holwerda, J. H.* (1938): Een Bataafsche dorp op Ockenburg bij Den Haag. *Oudheidk. Meded.* 19, 11-60.
- 3 *Holwerda, J. H.* (1936): De nederzetting te Naaldwijk. *Oudheidk. Meded.* 17, 19-37.
- 4 *Pabon, N. J.* (1929): Ligt Lugdunum Batavorum onder de duinen bij 's-Gravenhage? *Oudheidk. Meded.* 10, 51-59.

- Pabon, N. J.* (1934): Resultaten van het onderzoek met de spade naar den Rijnweg op Meer en Bosch, Ockenburg en bij het nieuwe Slag. Die Haghe, Jaarboek 10—23.
- 5 *Huizinga, J.* (1909): De Romeinsche Mijlpaal te Monster. Bijdragen voor Vaderlandsche Gesch. en Oudheidkunde, 4e reeks VII.
- 6 *Buddingh, D.* (1844): Verhandeling over het Westland, ter opheldering der loo-en, woerden en hoven benevens de natuurdienst der Friesen en Bata-vieren; opgedragen aan de faculteit der bespiegelende wijsbegeerte en fraaie letteren te Groningen, Leiden.
- 7 *Giffen, A. E. van* (1930): Archaeologische Verkenmerken. Groningen.
- 8 *Beekman, A. A.* (1916): De Fossa Corbulonis. Tijdschr. Kon. Ned. Aandr. Gen. 2e Serie, 33, 813—826.

14. Rivierkleigronden, speciaal komgronden in de Liemers

Riverclay Soils, especially Basin Soils, in the Liemers

door/by Ir F. W. G. Pijls

Overdruk uit het Landbouwkundig Tijdschrift 59, (709/710) 1947

In het voorjaar van 1943 werd in de Liemers begonnen met het verrichten van onderzoekingen in verband met een op te stellen agrarisch bestemmingsplan voor deze streek. Tot deze onderzoekingen behoorde ook het verzamelen van gegevens betreffende de bodemgesteldheid. Bij het opstellen van het rapport over de bodemgesteldheid werd gebruik gemaakt van deels bestaande en ten dele zelfs gepubliceerde gegevens. Alleen in het Duivense Broek werd een betrekkelijk groot aantal boringen verricht, in samenwerking met de Inspecteur van de Nederlandsche Heide Mij. de heer Ir K. Mohrmann.

Bij het verzamelen van de gegevens over de bodemgesteldheid en de uitwerking ervan, waren we in de gelegenheid waarnemingen te doen en het inzicht te verdiepen over het ontstaan en de opbouw van de rivierkleigronden in deze streek en hiervan speciaal de komgronden.

Over het ontstaan en de opbouw van het rivierkleilandschap in het algemeen en ook over de daar voorkomende bodemtypen is reeds door verschillende auteurs gepubliceerd, bv. Vink (10), Pannekoek van Rheden (6), Oosting (o.a. 4 en 5), Edelman (o.a. 1), Pijls (7).

In Februari 1943 begonnen Prof. Edelman en zijn medewerkers met de bodemkartering van een gedeelte van ons rivierkleigebied, n.l. de Bommelerwaard. Over deze kartering verscheen in hetzelfde jaar een korte mededeling (Edelman 1). Hierin is o.a. opgenomen de hoofdingeling van de in het gehele riviergebied voorkomende bodemtypen. Volgens deze hoofdingeling kunnen we in het riviergebied onderscheiden: I. uiterwaardgronden, II. overslaggronden, III. stroomgronden, IV. komgronden, V. oude zandgronden, VI. oude cultuurgronden, VII. diverse onderscheidingen.